

III. DEBIUTY

TOMASZ SZUREK

Uniwersytet Papieski Jana Pawła II w Krakowie, Polska
The Pontifical University of John Paul II in Krakow, Poland
e-mail: d16067@doktorant.upjp2.edu.pl
<https://orcid.org/0000-0001-6779-9951>

Tractatus de proprio sacerdote. **Z badań nad świadomością prawną późnośredniowiecznego spowiednika**

Wstęp

Na początku XIII wieku pojawiła się idea dążenia do duchowej odnowy Kościoła. Jej propagatorami stawiali się kolejni papieże: Innocenty III (1198–1216), Honoriusz III (1216–1227) oraz Grzegorz IX (1227–1241). Pojawiały się także oddolne ruchy nawołujące do powrotu do życia apostołskiego i ewangelicznego. Pod koniec swego życia papież Innocenty III zapowiedział sobór, aby – jak napisał w liście zwołującym – „skutecznie zreformować Kościół powszechny”¹.

Temu celowi miało służyć unormowanie zagadnienia praktyk pokutnych, odpustów i spowiedzi. Ojcowie soborowi w listopadzie 1215 r. na soborze laterańskim IV uroczystie ogłosili, że „wszyscy wierni obojga płci, osiągnąwszy wiek rozeznania, powinni osobiście przynajmniej raz w roku wiernie wyznać wszystkie swoje grzechy własnemu kapłanowi (*proprio sacerdote*) i w miarę sił odprawić

¹ *Dokumenty Soborów Powszechnych*, t. 2: (869–1312) Konstantynopol IV, Lateran I, Lateran II, Lateran III, Lateran IV, Lyon I, Lyon II, Vienne, wyd. A. Baron, H. Pietras, Kraków 2002, s. 214: „ac reformationem universalis Ecclesiae valeamus intendere cum effectum”.

zadaną pokutę”². Kanon 21 został włączony w zbiór Dekretalów Grzegorza IX i stał się kamieniem milowym prawodawstwa kościelnego w zakresie spowiednictwa³. O jego doniosłości świadczy także fakt, że ustalenia te, z pewnymi modyfikacjami, obowiązują do dziś.

Należy zauważyć, że kanon *Omnis utriusque sexus* z jednej strony stanowił ukoronowanie procesu kształtowania się sakramentu pokuty, z drugiej – stał się początkiem długotrwałych dyskusji trwających nie tylko na dworze papieskim czy na powstających wówczas uniwersytetach, ale także w obrębie poszczególnych metropolii, zaś szczególnie na styku działalności duszpasterskiej kleru diecezjalnego i zakonnego⁴. Nie bez znaczenia było także pojawienie się zakonów mendykantycznych – dominikanów i franciszkanów, gdyż ich oryginalny *modus vivendi* stanowiło *predicatio*, które miało prowadzić *ad conversionem*, *ad confessionem*. Przykładem tych sporów, ale także kościelno-prawnych rozstrzygnięć, jest *Tractatus de proprio sacerdote*, który chciałbym uczynić przedmiotem studium przypadku pojmowania własnego statusu prawnego przez późnośredniowiecznego szafarza sakramentu spowiedzi.

I

Analizowane źródło rękopiśmienne przechowywane jest w Bibliotece Uniwersytetu we Wrocławiu i w wykazie Katalogu rękopisów dawnej Biblioteki (tzw. katalog Göbera) zostało przypisane do działu I – teologia, z sygnaturą I O 20. Zostało zamieszczone w kodeksie rękopisów o wymiarach 15 × 10 cm, zawierającym

² Ibidem, s. 258: „Omnis utriusque sexus fidelis, postquam ad annos discretionis pervenerit, omnia sua solus peccata saltem semel in anno fideliter confiteatur proprio sacerdoti, et iniunctam sibi poenitentiam studeat pro viribus adimplere”.

³ J. Dohnalik, *Duties of the Penitent and Confessor in the light of 21 constitution of the Fourth Lateran Council*, „Łódzkie Studia Teologiczne” 2023, nr 32, s. 141–150.

⁴ P. Biller, *Confession in the Middle Ages: Introduction* [w:] P. Biller, A.J. Minnis (red.), *In Handling Sin: Confession in the Middle Ages*, York 1998, s. 8–9; J. Goering, *The Internal Forum and the Literature of Penance and Confession*, „Traditio” 2004, nr 59, s. 178–181; P.A. Kirsch, *Der sacerdos proprius in der abendländischen Kirche vor dem Jahre 1215*, „Archiv für katholisches Kirchenrecht” 1904, nr 84, s. 527–537; P. Prodi, *Eine kurze Geschichte der Institution der Buße*, „Annali dell’Istituto Storico Italo-Germanico in Trento = Jahrbuch Des Italienisch-Deutschen Historischen Instituts in Trient” 2011, nr 37 (2), s. 13–68; R. Rusconi, *L’ordine dei peccati: La confessione tra medioevo ed età moderna*, Bologna 2002; L. Braekmans, *Confession et communion au moyen âge et au concile de trent*, Gembloux 1971; C. Canonici, *Hoc salutare statutum frequenter in Ecclesiis publicetur. La ricezione del canone 21 De confessione nella normativa sinodale pre-tridentina (secoli XIII–XV)* [w:] N. Ciola, A. Sabetta, P. Sguazzardo (red.), *Il Concilio Lateranense IV, a 800 anni dalla sua celebrazione. Una rilettura teologica*, Città del Vaticano 2016, s. 321–346; R. Gerardi, *‘Regimen animarum’. Predicazione e disciplina dei sacramenti al Concilio Lateranense IV* [w:] ibidem, s. 275–310; M. Wehrli-Johns, *Des Summae de Poenitentia au canon 21 de Latran IV (1215)* [w:] *Il lateranense IV – Le ragioni di un Concilio. Atti del LIII Convegno storico internazionale. Todi, 9–12 Ottobre 2016*, Spoleto 2017, s. 207–222; A. Firey (red.), *A New History of Penance*, Boston 2008.

259 kart papierowych. W skład owego kodeksu wchodzi następujące teksty: *Versus memoriales de jure canonico*, *Tractatus de confessoribus*, *Tractatus de proprio sacerdote*, *Tractatus contemplationis de corpore Christi*, *Expositio Symboli Apostolorum*, *Contemplationes theologicae*, *Thomas de Aquino: Expositio Dominicae Orationis*, *Tabula de dubiis occurrentibus in mensa dominica*, *Tabula ante missam intuenda*, *Auctoritates theologicae*⁵.

Omawiany tekst został zamieszczony na k. 69r–73v⁶. Autor stworzył opracowanie, które miało być pomocne w rozstrzygnięciu, jak należy rozumieć pojęcie *proprius sacerdos*. Jednocześnie miał to być zbiór argumentów broniących prawa do spowiadania przez braci z zakonu dominikanów i franciszkanów⁷.

W kwestii datacji należy zwrócić uwagę na ostatnie zdanie⁸, które wskazuje na rok 1461. W wyniku analizy można uznać tę datę za czas powstania dzieła. Najpóźniejszym przywoływanym wprost dokumentem jest bulla papieża Klemensa VI *Nuper pro parte* z 1349 r. Dodatkowe światło rzuca porównanie badanego źródła z innymi tekstami podobnymi pod względem formalnym i tematycznym, powstającymi w środkowej Europie w połowie XV wieku, co nie wyklucza wskazanej proveniencji. Dokument ten dowodzi, że mimo ponad 250 lat, jakie upłynęły od Soboru Laterańskiego IV, kwestia rozumienia spowiedzi, wymagań stawianych kapłanom oraz konieczności posiadania uprawnień wciąż wywoływała dyskusje.

Struktura tego dzieła jest następująca: w prezentowanych kolejno szesnastu *veritates* padają racje popierające prawa, szczególnie dominikanów i franciszkanów, do słuchania spowiedzi. Autor przywołał wiele dokumentów, choć nie uczynił tego w sposób chronologiczny – nie ukazał czasowej sekwencji legislacyjnej, lecz

⁵ W. Goeber, J. Klapper (red.), *Katalog rękopisów dawnej Biblioteki Uniwersyteckiej we Wrocławiu*, t. 23: I O 1–75, k. 51, <https://www.bibliotekacyfrowa.pl/publication/10937> [dostęp: 1.04.2025]; PINAX – Inwentarz Rękopisów Biblioteki Uniwersyteckiej we Wrocławiu, <https://pinax.bu.uni.wroc.pl/prod/?id=2852> [dostęp: 1.04.2025]; Manuscripta.pl – Przewodnik po rękopisach średniowiecznych w zbiorach polskich, <https://manuscripta.pl/manuscripts/48352/> [dostęp: 1.04.2025].

⁶ Edycja *Tractatus de proprio sacerdote*, BUWr, sygn. I O 20, k. 69r–73v, jest w przygotowaniu.

⁷ Równolegle do traktatów prawnych rozwijała się literatura homiletyczna dotycząca zagadnienia pokuty i pojednania oraz poradniki dla spowiedników, które miały stanowić pomoc teologiczno-moralną i podpowiadać rozwiązania zawiłych kazusów. Zob. Guido of Monte Rochen, *Handbook for curates: a late medieval manual on pastoral ministry*, tłum. A. Thayer, Washington D.C. 2011, s. 157–270; L.E. Boyle, *Summa Confessorum* [w:] *Les genres littéraires dans les sources théologiques et philosophiques médiévales. Définition, critique et exploitation. Actes du Colloque international de Louvain-la-Neuve 25–27 mai 1981*, Louvain-la-Neuve 1982, s. 227–237; T.N. Tentler, *The "Summa" for Confessors as an Instrument of Social Control* [w:] C. Trinkaus, H. Oberman (red.), *The Pursuit of Holiness in Late Medieval and Renaissance Religion*, Leiden 1974, s. 103–126; L.E. Boyle, *The Summa for Confessors as a genre, and its Religious Intent* [w:] ibidem, s. 126–137; J. Le Goff, *Mestiere e professione secondo i manuali dei confessori nel Medioevo* [w:] *Tempo della Chiesa e tempo del mercante*, Torino 1977, s. 143–152; M.G. Muzzarelli, *Penitenze nel Medioevo. Uomini e modelli a confronto*, Bologna 1994.

⁸ BUWr, sygn. I O 20, k. 73v.: „Benedictus Deus et sancta Maria mater eius. Explicit anno domini 1461o”.

przytoczył treść użytecznych postanowień, dostosowując do kolejnej, przedkładanej prawdy. Analiza tych tekstów – przede wszystkim wychodzących z kancelarii papieskiej, a także powstałych podczas obrad soborowych – pozwoli prześledzić proces powstawania źródeł kształtujących prawny kontekst działania spowiednika w późnym średniowieczu.

II

Rozstrzygnięcie, kogo można uznać za „własnego kapłana” (*proprius sacerdos*), było kluczowe w kontekście szafarza sakramentu spowiedzi. Wydawało się oczywiste, że za takiego należy uznać własnego plebana. Jednak zakwestionowanie takiej interpretacji ze strony zakonników wywołało teologiczno-prawną dyskusję na ten temat. Głos w niej zabrał także twórca wrocławskiego traktatu, rozpoczynając swój wywód od pytania: *Quid sit proprius sacerdos?* Wskazał on, że takimi można nazwać kapłanów zwyczajnych (papieża, biskupa lub proboszcza), ale też nadzwyczajnych, jakimi są bracia kaznodzieje, bracia mniejsi, eremici i karmelici. „Kto się spowiada wspomnianym braciom raz w roku – dodaje – zadośćuczynił postanowieniu *Omnis utriusque etc.*”⁹. Na ten 21 kanon soboru laterańskiego IV powołuje się sześć razy w całej pracy, co dowodzi, że jest to postanowienie fundamentalne dla kwestii posługi spowiednika.

Kolejnym wspomnianym kanonicznym aktem prawnym jest bulla *Dudum a Bonifacio. Super cathedram*¹⁰. Papież Bonifacy VIII (1294–1303) w lutym 1300 r. ogłosił dokument rozpoczynający się od słów: *Super cathedram*, w którym stwierdził, że między duchowieństwem świeckim a braćmi Zakonu Kaznodziejskiego i Braćmi Mniejszych od dawna istnieje spór dotyczący następujących obszarów działalności duszpasterskiej: głoszenia kazań, jurysdykcji spowiedniczych oraz prawa do grzebania ciał zmarłych¹¹. Papież ów zarządził wówczas, że w kwestii wysłuchiwa-

⁹ BUWr, sygn. I O 20, k. 69v.: „Item primo: Quid sit proprius sacerdos? Deduco, quod sacerdos proprius est duplex: ordinarius et commissarius extraordinarius est delegatus. Primus scilicet ordinarius est triplex scilicet: papa, qui precise dicitur sacerdos, quia ipse potest omnes fideles audire et absolvere; secundus est episcopus, qui dicitur proprius sacerdos, quo ad omnes subdictus in sua dyocesi existentes. Tercius est plebanus, qui dicitur numquam proprie proprius sacerdos, quia posse suum habet a papa vel ab episcopo, commissarius extraordinarius vel delegatus, vel privilegiatus, seu licenciatus ab aliquo dictorum ordinariarum. Et sunt fratres predicatorum et minores, tam ex iure, quam quicumque ex variis graciis et privilegiis, qualia etiam habent fratrum heremite et carmelite. Et cuicumque predictorum fratrum confitetur parochialis semel in anno, satis facit statuto *Omnis utriusque etc.*”

¹⁰ Bulla ta wkrótce znalazła się w Klementynach – *Dudum a Bonifacio. Super cathedram* (Clem. 3.7.2) [w:] *Corpus iuris canonici*, t. 2, wyd. E. Friedberg, Graz 1959, kol. 1161–1164.

¹¹ L. Hödl, *Der Kommentar des Kardinals Johannes Monachus zur Dekretale Super cathedram des Papstes Bonifatius VIII. (18. Februar 1300)*, „Revue Mabillon” 2005, t. 16 (77), s. 133–178; idem, *Die Glosse*

nia spowiedzi kandydaci na spowiedników z poszczególnych zakonów mają być przedstawieni biskupowi diecezjalnemu, który biorąc pod uwagę lokalne potrzeby duszpasterskie, będzie udzielał im specjalnego pozwolenia – licencji na spowiadanie. Przełożeni zakonni mieli zadbać, aby były to osoby odpowiednie: „o wypróbowanej rzetelności, dyskretne, skromne i doświadczone”¹². Jeśli biskup by im odmówił, zakonnik, na mocy przywilejów papieskich, mógł sprawować ten sakrament w takim i – jak zostało wyraźnie doprecyzowane – nie większym zakresie niż księża świeccy posługujący w parafiach, chyba że przełożeni kościołów zdecydowaliby się przyznać im większe uprawnienia w tej kwestii¹³.

Cztery lata później, w 1304 r., papież Benedykt XI (1303–1304) ogłosił bullę *Inter cunctas*¹⁴. We wstępie zaznaczył, że decyduje się na zmianę niedawno ustanowionego prawa, ponieważ jego poprzednik zamiast zgody wprowadził niepokój i spowodował, że problemy odrastają jak siedem głów Hydry po odcięciu jednej¹⁵. W ten sposób Benedykt XI przywrócił wcześniejsze ustalenia, sprzed bulli *Super cathedram*. Ozna-

des Johannes Monachus zur Konstitution Super cathedram Bonifaz' VIII. (vom 18.02.1300) und deren Kritik durch Petrus de Palude OP, „Zeitschrift der Savigny-Stiftung für Rechtsgeschichte: Kanonistische Abteilung” 2001, t. 87(1), s. 269–305.

¹² *Dudum a Bonifacio. Super cathedram*, kol. 1163: „Ac deinde praefati magistri, priores, provinciales et ministri ordinum praedictorum eligere studeant personas sufficientes, idoneas, vita probatas, discretas, modestas atque peritas ad tam salubre ministerium et officium exsequendum, quas sic ab ipsis electas repraesentent vel faciant praesentari praelatis, ut de eorum licentia, gratia et beneplacito in civitatibus et dioecesibus eorundem huiusmodi personae sic electae confessiones confiteri sibi volentium audient, imponant poenitentias salutes, et beneficium absolutionis in posterum impendant, prout superius est expressum, extra civitates et dioeceses, in quibus fuerint deputatae, per quas eas volumus et non per provincias deputari, confessiones nullatenus audituræ. Numerus autem personarum, assumendarum ad huiusmodi officium exercendum, esse debet, prout universitas cleri et populi ac multitudo vel paucitas exigit eorundem” (zob. tłum. *Dokumenty Soborów...*, s. 551).

¹³ *Ibidem*: „Si vero iidem praelati praefatis fratribus, ad confessiones, ut praemittitur, audientibus electis, huiusmodi exhibere licentiam recusarint: nos exnunc ipsis, ut confessiones sibi confiteri volentium libere licite que audire valeant, et eisdem poenitentias imponere salutes, atque eisdem beneficium absolutionis impertiri, gratiose concedimus de plenitudine apostolicae potestatis. Per huiusmodi autem concessionem nequaquam intendimus personis seu fratribus ipsis, ad id taliter deputatis, potestatem in hoc impendere ampliorem, quam in eo curatis vel parochialibus sacerdotibus est a iure concessa, nisi forsan eis ecclesiarum praelati uberiores in hac parte gratiam specialiter ducerent faciendam” (zob. tłum. *Dokumenty Soborów...*, s. 553).

¹⁴ *Inter cunctas* (Extrav. co. 5.7.1.) [w:] *Corpus iuris canonici*, t. 2, kol. 1296–1300.

¹⁵ *Ibidem*, kol. 1296–1297: „Sane dudum bonae memoriae Bonifacius Papa VIII. praedecessor noster quondam specialem inter praelatos, rectores, seu sacerdotes et clericos parochialium ecclesiarum ex parte una, et Praedicatorum ac Minorum ordinum fratres ex altera, super faciendarum praedicationum, audiendarum confessionum per eosdem fratres, ac de eis relictis, et de funeralibus canonicae portionis articulis constitutionem edidit, certum his modum imponens, prout in eadem constitutione plenius continetur. Sed pro ea, quam intendebat, quiete, turbatio nata est, pro concordia sunt suborta dissidia, et pullulatae inquietudines pro tranquillitate noseuntur, sicque, dum ansam solvisse se credidit, nodum ligasse videtur, et septem, uno Hydrae amputato capite, suscitasse”.

czało to, że mendykanci mogą swobodnie głosić Słowo Boże, zarówno w kościołach, jak i w miejscach publicznych, bez konieczności ubiegania się o zgodę biskupów lub innych duchownych. Papież ten, będąc wcześniej generałem dominikanów, doskonale rozumiał konieczność połączenia *predicatio* z *confessio*, dlatego zezwolił na swobodne słuchanie spowiedzi i nakładanie pokut na tych, którzy pragną wyznać im swoje grzechy¹⁶. Warto zaznaczyć, że autor wrocławskiego traktatu też raz odwołał się do bulli *Inter cunctas*.

Względne poczucie rozwiązania sporu nie trwało jednak długo, gdyż powyższa bulla wywołała takie konflikty wśród biskupów i duchowieństwa, szczególnie diecezjalnego, iż w 1312 r., sobór obradujący w Vienne postanowił powrócić do rozstrzygnięć zaproponowanych przez papieża Bonifacego VIII i wydał konstytucję *Dudum a Bonifacio*¹⁷, w której została przytoczona treść wydanej dwanaście lat wcześniej bulli *Super cathedram*. W analizowanym traktacie dokument ten stanowi bardzo ważny punkt odniesienia i jest przywoływany aż siedem razy.

Jednak w centrum argumentacji znajduje się bulla zaczynająca się słowami: *Vas electionis, doctor eximius et egregius praedicator*¹⁸. Co ciekawe, dokument ten jest wyrokiem, jaki papież Jan XXII (1316–1334) wydał w lipcu 1321 r. w sprawie błędów propagowanych przez Jana de Polliaco¹⁹. Ten paryski mistrz przeciwstawiał się konstytucji *Dudum a Bonifacio. Super cathedram*, twierdząc m.in., że dokument ten nie zniósł obowiązku spowiedzi u własnego kapłana, wprowadzonego przez IV sobór laterański. Według niego jedynie proboszcz jako opiekun parafian jest *proprius sacerdos*. Dlatego nawet jeśli ktoś otrzymał zgodę na wyspowsiadanie się u zakonnika i to uczynił, to i tak musiał powtórnie wyznać swoje grzechy przed proboszczem. Ponadto kwestionował on pozwolenia ogólne (*licentia generalis*), na które powoływali się często mendykanci²⁰. Jan de Polliaco argumentował, że takie pozwolenia mogą

¹⁶ Ibidem, kol. 1297: „§. I. Sed quia multoties propositum verbum Dei audientem a peccato non retrahit: idcirco post praedicationem necessarium est poenitentiae sacramentum, circa quod, nisi articulus necessitatis occurrat, sacerdoti facienda oris confessio (prout scriptum est: »Corde ad iustitiam creditur, ore autem sit confessio ad salutem«) exigitur; alias frustra esset in sacramento eodem sacerdotis, (qui inter lepram et lepram debet discernere) ministerium institutum. Electi igitur ab eisdem fratribus ad audiendas confessiones et poenitentias iniungendas libere auctoritate apostolica absque licentia dioecesanorum et aliorum praelatorum inferiorum exemptorum et non exemptorum, quibus subsunt, qui ad confitendum accedunt, audiant eis peccata sua confiteri volentes”.

¹⁷ *Dudum a Bonifacio. Super cathedram*, kol. 1161–1164.

¹⁸ *Vas electionis* (Extrav. co. 5.3.2) [w:] *Corpus iuris canonici*, t. 2, kol. 1291–1292.

¹⁹ L. Hödl, *Der unfehlbare Lehrentscheid des Papstes im Prozeß gegen Johannes de Polliaco (1318–1321)*, „Zeitschrift für Philosophie und Theologie” 2000, nr 47, s. 57–75; R. Zeyen, *Die theologische Disputation des Johannes von Pollacio zur kirschlichen Verfassung*, Bern 1976.

²⁰ *Vas electionis*, kol. 1291: „Sane dudum, quum dilectum filium magistrum Ioannem de Polliaco sacrae theologiae doctorem certis ex causis de fratrum nostrorum consilio ad nostram praesentiam vocavissimus, fide digna relatio ad nostrum perduxit auditum, quod ipse in quibusdam articulis, tangentibus poenitentiae sacramentum, non sobrie, sed perperam sapiebat, infra scriptos articu-

być jedynie czasowe i dotyczyć konkretnej grupy wiernych²¹. Zagłębiając się zaś w kolejne wersety wrocławskiego traktatu, można zauważyć, jak powyższe postulaty oddziaływały na jego treść.

Autor traktatu *de proprio sacerdote* przypomniał rozstrzygnięcia zawarte w *Vas electionis*, zbijając fałszywe poglądy o nakazie spowiedzi jedynie u własnego proboszcza, gdyż są inni kapłani, którzy mogą wysłuchać wyznania (*secunda veritas*). To od uznania penitenta zależy, kogo wybiera na szafarza i nie musi uzyskiwać na taką spowiedź zgody własnego proboszcza (*tertia, quarta, septima*). W związku z tym nie ma konieczności powtarzania wyznania grzechów (*quinta, sexta, nona*). Kolejne punkty odnoszą się do plebanów, którzy nie powinni nadużywać swej władzy, zakazując parafianom spowiedzi przed innym duchownym (*octava veritas*), a tym bardziej grożąc karami kościelnymi za niesubordynację (*undecima veritas*). W dziesiątej prawdzie autor traktatu ukazał absurd wąskiego rozumienia sformułowania *proprius sacerdos*, bowiem gdyby proboszcz nakazywał uzyskanie pozwolenia na spowiedź u każdego innego kapłana, np. papieża lub biskupa, wówczas przekraczałby swoje uprawnienia²². Dwunasta prawda przestrzega przed pięcioma błędami dotyczącymi sprawowania tego sakramentu, których należy unikać, aby nie popaść w herezję, niczym potępiony przez Kościół Ariusz²³. Kolejne punkty wskazują, że dobrzy plebani powinni cieszyć się skrucłą nawracających się grzeszników²⁴ oraz wierzyć w ich zapewnienie o odbyciu spowiedzi u innego ka-

los, periculosos continentes errores, docens publice in suis praedicationibus et in scholis. Primo siquidem adstruens, quod confessi fratribus, habentibus licentiam generalem audiendi confessiones, tenentur eadem peccata, quae confessi fuerant, iterum confiteri proprio sacerdote. Secundo, quod stante »Omnis utriusque sexus« edicto in concilio generali, Romanus Pontifex non potest facere, quod parochiani non teneantur omnia peccata sua semel in anno proprio sacerdote confiteri, quem dicit esse parochialem curatum. Immo, nec Deus posset hoc facere, quia, ut dicebant, implicat contradictionem. Tertio, quod Papa non potest dare potestatem generalem audiendi confessionem, immo nec Deus, quin confessus habenti licentiam teneatur eadem confiteri proprio sacerdote, quem dicit esse (ut praemittitur) proprium curatum».

²¹ T. Gałuszka, *Dominikanie i spory wokół prawa do słuchania spowiedzi. Recepcja bulli Jana XXII Vas electionis w diecezji wrocławskiej w pierwszej połowie XIV wieku*, „Studia Źródłoznawcze” 2014, nr 52, s. 6–10.

²² BUWr, sygn. I O 20, k. 72r.: „Decima veritas est: si plebanus precipit sub sententia excommunicationis, vel de subdelegacione sacramentorum ministrandorum, communaliter suis subditis ut sibi semel in anno debeant confiteri, vel ab eo licenciam obtinere ut aliquorum dictorum scilicet pape vel episcopo, vel fratri privilegiato possit confiteri non tenentur sibi obedire cum preceptum sit illicitum et erroneum”.

²³ BUWr, sygn. I O 20, k. 72v.: „Duodecima veritas est, quod parochianus quisque catholicus tenetur ex precepto ecclesie vitare errores sequentes, tamquam Arius, similis animali periculossus veritati contrarius et ab ecclesia dampnatus”.

²⁴ BUWr, sygn. I O 20, k. 73r.: „Tertia decima veritas est, quod boni et veri plebani habent gaudere de admitione in foro penitentiae”.

plana²⁵. Ponadto proboszcz, który odmawia udzielenia sakramentów tym, którzy wyznali swe winy komuś innemu, sam obarcza się różnymi karami kanonicznymi i obciąża swoje sumienie²⁶. Na koniec traktatu po piętnastej prawdzie jest podawana siedemnasta, gdyż nastąpił błąd w numeracji. Jej treść przestrzega przed twierdzeniem, jakoby Kościół się pomylił, udzielając przywilejów do słuchania spowiedzi, i wzywa biskupów, aby tych, którzy rozpowszechniają takie kłamstwa, karał jako wicherzycieli²⁷.

Innymi tekstami prawniczymi wykorzystanymi w tym traktacie są bulle kierowane do Zakonu Kaznodziejskiego: Aleksandra IV *Non sine multa* z 1257 r.²⁸ oraz *Cum olim quidam temere* z 1259 r.²⁹, a także Klemensa VI *Nuper pro parte* z 1349 r.³⁰ Ich obecność w traktacie pośrednio wskazuje na prawdopodobne dominikańskie pochodzenie autora tego tekstu.

Na wyróżnienie zasługuje zwłaszcza dokument będący niejako na pograniczu tej grupy, a mianowicie bulla *Quoniam abundavit iniquitas*. Co ciekawe, taki tytuł nosi kilka papieskich dokumentów istotnych dla zagadnienia posługi duszpasterskiej. Pierwszy z 6 maja 1220 r., podpisany przez Honoriusza III, skierowany był do Zakonu Kaznodziejskiego³¹. Należał on do tzw. bulli rekomendacyjnych³². Powstało kilka egzemplarzy tego dokumentu³³. Dopiero jednak papież Grzegorz IX w kolejnym formularzu z 10 maja 1227 r., potwierdzając poprzednie prawa dominikanów, dołączył

²⁵ BUWr, sygn. I O 20, k. 73r.: „Quarta decima veritas est, quod plebanus tenetur credere subdito asserenti se confessum pape vel episcopo, vel fratri predicatori, quia non est veri simile quod aliquis inmemor sit sue salutis”.

²⁶ BUWr, sygn. I O 20, k. 73r.: „Quinta decima veritas est, quod plebanus denegans sacramenta fratribus confessis, quia sibi non sunt confessi infra unum annum, incurrit varias penas ex canone, nec posit postea cum bona conscientia legere missam, quia incurrit peccatum mortale”.

²⁷ BUWr, sygn. I O 20, k. 73v.: „Decima septima veritas, secundum quod perniciosum est asserere ecclesiam Dei atteus errasse promittendo, que in fratres predicatorum et minores, religiosos privilegiatos et a iure, quasi deputatos audire confessiones subditorum plebanorum irrequisitis eisdem, tamquam si fuerint deceptores et animarum condempnatores, nullam iurisdictionem habentes super eodem. Ymmo taliam dicentes ut rebelles ecclesie sunt excommunicandi ab episcopis”.

²⁸ *Non sine multa* [w:] *Bullarium Ordinis FF. Praedicatorum*, t. 1, wyd. T. Ripolli, Roma 1729, s. 320–321.

²⁹ *Cum olim quidam temere* [w:] *ibidem*, s. 369.

³⁰ *Schreiben des Kardinallegaten Guido an den Bischof von Passau vom 1. August 1349 (CIm 14294, fol. 92v–94r)* [za:] L. Hödl, *Zum Streit um die Bussprivilegien der Mendikantenorden in Wien im 14. und beginnenden 15. Jahrhundert: Eine Studie zur Geschichte der alten Passauer Diözese*, „Zeitschrift für katholische theologie” 1957, nr 79, s. 187.

³¹ *Quoniam abundavit iniquitas* [w:] *Bullarium Ordinis...*, s. 10.

³² T. Gałuszka, M. Zdanek, „Krakowskie” bulle rekomendacyjne Grzegorza IX a początki dominikanów polskich, „Studia Źródłoznawcze” 2006, nr 44, s. 49–65.

³³ Jeden z nich, datowany na 26 sierpnia 1227 r., jest najstarszym dokumentem znajdującym się w krakowskim archiwum dominikańskim (Archiwum Polskiej Prowincji Dominikanów, sygn. 528/1/0/-/1).

wzmiankę o jurysdykcji do słuchania spowiedzi³⁴. Inna bulla, również rozpoczynająca się od słów zaczerpniętych z Ewangelii św. Mateusza (Mt 24, 12), a wydana szesnaście lat później (6 kwietnia 1237 r.) przez Grzegorza IX, była dedykowana Zakonowi Braci Mniejszych i w dużej mierze powtarzała tekst pierwszej, udzielając prawa do przepowiadania i spowiadania również tej wspólnocie zakonnej³⁵.

III

Analizując wspomniany traktat wrocławski, należy postawić pytanie, czy jest on reprezentatywnym dokumentem, który wiarygodnie ukazuje samoświadomość prawną późnośredniowiecznego spowiednika. Podczas prowadzonych badań dokonałem rozpoznania kilku innych dokumentów z XIV i XV wieku, do których ten traktat *explicite* lub *implicite* nawiązuje. Odniesienia te wynikają ze zbieżności czasowej, podobieństwa natury formalnej i problemowej. Są to m.in. *Kwestie quodlibetalne o biskupich przywilejach mendykantów z klasztoru dominikanów w Wiedniu*³⁶. Te quodlibety, ułożone przez jednego z dominikańskich doktorów teologii na Uniwersytecie Wiedeńskim w 1459 r., dotyczą wątpliwości, jakie rodziły się wobec podważania praw nadanych Zakonowi Kaznodziejskiemu. Wykazują one bliskość tematyczną z wrocławskim traktatem, gdyż podejmują problem szafarza sakramentów, a szczególnie pokuty i wolności wyboru spowiednika przez penitentów. Na poparcie swoich tez autor przywołał rozstrzygnięcia zawarte w *Omnis utriusque sexus*, *Dudum a Bonifacio*, *Super cathedram* oraz *Vas electionis*. Ponadto sama struktura tego tekstu (ułożenie w piętnastu pytaniach) nawiązuje do analizowanego dokumentu, a zagadnienia podejmowane w poszczególnych quodlibetach wykazują dużą zbieżność z kolejnymi prawdami z *Tractatus de proprio sacerdote*.

Innym powiązany dokumentem jest rozstrzygnięcie sporu między duchowieństwem parafialnym a zakonnikami z Norymbergi, dokonane przez legata papieskiego Mikołaja Kuzańczyka³⁷. Ten werdykt, wydany w maju 1451 r. na synodzie w Bambergu, nawiązuje do wcześniej wymienionych tekstów prawnych. Są one przywoływane

³⁴ *Quoniam abundavit iniquitas* [w:] *Bullarium Ordinis...*, s. 19.

³⁵ *Quoniam abundavit iniquitas* [w:] *Bullarium Franciscanum*, t. 1, wyd. G.G. Sbaraglia, Roma 1759, s. 214–215. Dotychczasowe dociekania nie pozwoliły jednoznacznie stwierdzić na który z egzemplarzy bulli *Quoniam abundavit iniquitas* powołuje się autor *Tractatus de proprio sacerdote*.

³⁶ *Quaestiones quodlibetales über die Bussprivilegien der Mendikanten aus dem Dominikanerkonvent in Wien (1459) (Cm 8941 fol. 198v-199v)* [za:] L. Hödl, *Zum Streit um die Bussprivilegien...*, s. 187–189.

³⁷ *NvK als Präsident der Bamberger Diözesansynode an alle Christgläubigen der Diözese Bamberg. Er schlichtet den Streit zwischen dem Pfarrklerus und den Mendikanten der Stadt Nürnberg über die von den Mendikanten ausgeübten Beichtrechte und macht diese Entscheidung darüber hinaus für alle Orte der Diözese verbindlich. Im besonderen sollen die Pfarr-Rechte gesichert und die Beichtbefugnisse der Mendikanten strenger geregelt werden* [w:] E. Meuthen (red.), *Acta Cusana. Quellen zur Lebensgeschichte des Nikolaus von Kues*, t. 1, cz. 3a, Hamburg 1996, nr 1267, s. 867–870.

także w liście do papieża, będącym konsekwencją tego wyroku, gdyż wkrótce po jego ogłoszeniu mendykanci złożyli skargę na niekorzystny dla nich obrót sprawy i przedstawili kolejne kontrargumenty³⁸.

Innym tekstem, który mógł wpłynąć na kształt traktatu, jest *Casus abstracti a iure*³⁹, będący streszczeniem dotychczasowych ustaleń prawa kanonicznego w sprawie pokuty i spowiedzi, które na prośbę swego przełożonego stworzył ok. 1337 r. franciszkanin Herman z Saksonii. Tekst ten powstał w okresie stabilizacji legislacyjnej, jaka nastąpiła po wyroku potępiającym Jana z Pouilly zawartym w *Vas electionis*, a jeszcze przed wystąpieniem irlandzkiego prymasa Richarda FitzRalph z Armagh przeciwko przywilejom mendykantów z ok. 1350 r.⁴⁰ W prologu Herman zaznacza, że ma to być kompendium najnowszego prawa kanonicznego pomocne w posłudze braci⁴¹. Oprócz obrony franciszkańskiej jurysdykcji spowiedniczej omawia sposób postępowania w przypadkach ekskomuniki *latae sententiae* oraz wyjaśnia kwestie przypadków zastrzeżonych absolucji biskupiej lub papieskiej (*casus reservati*). Ten podręcznik spowiedniczy ukazuje oczywiście stan rzeczy z lat 30. XIV wieku, jednak odzwierciedla gamę tekstów prawnych, wykorzystywanych w dyskusjach na temat tego wymiaru działalności duszpasterskiej. Herman z Saksonii powołuje się na te same dokumenty, które były cytowane w powyższych pracach. Rozszerza jednak swoją bazę poprzez dołączenie dekretu *Religiosi* powstałego na soborze w Vienne, który regulował uprawnienia braci w zakresie rozgrzeszania kar ekskomuniki⁴².

Pomocą w interpretowaniu ogólnego prawa kościelnego były różnorakie teksty prawnicze, takie jak komentarze i glosy. Autorzy wykorzystywali glosy Johanna Andreae do *Liber Sextus* oraz Klementyn, a zwłaszcza do dekretów *Dudum a Bonifacio. Super cathedram* (obecne w *Tractatus de proprio sacerdote*⁴³; *Casus abstracti a iure*; *Acta Cusana*, nr 2726) oraz *Religiosi* (obecne w *Casus abstracti a iure*), odnoszące się do duszpasterskiej posługi zakonników. Ponadto twórcy tych prac odwoływali się do Jana Monachusa, który opracował glosę do tekstu *Dudum a Bonifacio. Super cathedram* (obecne w *Tractatus de proprio sacerdote*; *Casus abstracti a iure*; *Acta Cusana*,

³⁸ Für den Papst bestimmte Beschwerdeschrift gegen die von NvK als Legat auf der Bamberger Diözesansynode am 3. Mai 1451 erlassene Konstitution im Streit zwischen Mendikanten und Pfarrklerus um Seelsorgerechte sowie gegen sein Mahnschreiben an die Trierer Bettelorden in derselben Sache und zu ihrer Reform im Allgemeinen [w:] H. Hallauer, E. Meuthen (red.), *Acta Cusana. Quellen zur Lebensgeschichte des Nikolaus von Kues*, t. 2, cz. 1, Hamburg 2012, nr 2726, s. 141–146.

³⁹ *Casus abstracti a iure* [za:] E.H. Reiter, *A Treatise on Confession from the Secular/Mendicant Dispute: The Casus abstracti a iure of Herman of Saxony, O.F.M.*, „Mediaeval Studies” 1995, nr 57, s. 13–39.

⁴⁰ Ibidem, s. 2.

⁴¹ Ibidem, s. 14: „Vt casus superioribus reseruati et de quibus se non habent intromittere inferiores sub compendio habeantur, et ut confessores simplices in administratione sacramenti penitentie sic habere se sciant ut ipsorum non uituperetur ministerium, procedo per infrascriptos articulos”.

⁴² *Religiosi* (Clem. 5.7.1.) [w:] *Corpus iuris canonici*, t. 2, kol. 1186–1187.

⁴³ BUWr, sygn. I O 20, k. 70v.: „ubi dicit glosa Johannes Audice [Andreae –T.S.]”.

Tabela 1. Wykaz tekstów prawnych i prawniczych
zawartych w dokumentach dotyczących posługi spowiednika

Lp.	Analizowane teksty	<i>Omnis utriusque sexus</i> , Sobór Laterański IV (1215 r.)	<i>Inter cunctas sollicitudine</i> , Benedykt XI (1304 r.)	<i>Religiosi</i> , Klemens V in concilio Viennensi (1312 r.)	<i>Dudum a Bonifacio</i> . <i>Super cathedram</i> , Jan XXII (1317 r.)	<i>Vas electionis</i> , Jan XXII (1321 r.)	Inne: głosy, sumy, komentarze
1.	BUWr I O 20, 69r–73v	+	+	–	+	+	+
2.	<i>Quaestiones quodlibetales</i> (1459)	+	–	–	+	+	+
3.	<i>Acta Cusana</i> , Rozstrzygnięcie sporu przez Mikołaja Kuzańczyka dotyczącego prawa do wysłuchiwanie spowiedzi (8.05.1451)	+	–	–	+	–	+
4.	<i>Acta Cusana</i> , List ze skargą do papieża na konstytucję wydaną przez Mikołaja z Kuzy na synodzie w Bambergu (3.05.1451)	+	–	–	+	+	+
5.	<i>Casus abstracti a iure</i> , Herman z Saksonii OFM (1337)	+	–	+	+	+	+

Źródło: opracowanie własne.

nr 2726). W badanym dokumencie cytowani byli także: włoski kanonista Bernard z Pawii⁴⁴, wybitny dekretalista z XIII wieku Henryk z Suzy (*Hostiensis*)⁴⁵, znany ze swej *Summa aurea*, Albert Wielki i jego *Tabula copiosa*⁴⁶, a także nieliteralnie przywołano: komentarz Dunsza Szkota do *Sentencji* Piotra Lombarda, *Summa de poenitentia* Rajmunda z Penafort oraz *Summa theologiae* Tomasza z Akwinu.

IV

Zagadnienie sposobu sprawowania sakramentu pokuty w okresie średniowiecza budziło wiele sporów. Głosem w tej dyskusji jest przedstawiony w tym artykule *Tractatus de proprio sacerdote* z ok. 1461 r., przechowywany w Bibliotece Uniwersytetu

⁴⁴ BUWr, sygn. I O 20, k. 71r.: „hoc cassatur glosa Bernhardi”.

⁴⁵ BUWr, sygn. I O 20, k. 71r.: „ut dicit Hostiensis”.

⁴⁶ BUWr, sygn. I O 20, k. 71r.: „in ‘copiosa’ item habetur in tabula”.

we Wrocławiu. Zawarte w nim argumenty kwestionują wąskie rozumienie zapisu 21 kanonu soboru laterańskiego IV, jakoby sformułowanie „własny kapłan” (*proprius sacerdos*) należało odnosić jedynie do swojego plebana. Twórca tego traktatu powołuje się na liczne dokumenty, które mają wzmocnić świadomość szafarza na temat własnego statusu. Z poczynionych rozważań, które stanowią jedynie przyczynek do dalszych badań nad tym traktatem, wynika, że kanonem tekstów prawnych regulującym kwestie spowiedzi były dokumenty, takie jak: *Omnis utriusque sexus*, *Dudum a Bonifacio*, *Super cathedram* oraz *Vas electionis*. Był on rozszerzany, w zależności od podejmowanych zagadnień szczegółowych, przez komentarze, glosy i sumy, które miały stanowić dodatkową pomoc. Dokonana w artykule analiza porównawcza innych dzieł, do których traktat wprost lub pośrednio nawiązuje, a które wykazują zbieżność czasową, problematyczną i strukturalną, potwierdza używanie zidentyfikowanego zestawu norm prawa kościelnego dotyczącego pokuty. Problem autorstwa wciąż pozostaje niewiadomą. Można postawić hipotezę, że twórca był zakonnikiem zgromadzenia żebraczego, gdyż zauważalna jest jego przychyłność wobec mendykantów, a szczególnie dominikanów. Również kwestia lokalizacji źródeł, do których się odwołuje, może stanowić poszlakę, że autor działał na terenie środkowej Europy. Odczytanie, elokwencja oraz przywoływany lub wprost wykorzystany materiał poświadczają, że należał on do grona uczonych i dzięki posiadanej wiedzy prawniczej pragnął utwierdzić podważane raz po raz zakonne przywileje duszpasterskie. Rozważania zawarte w powyższym artykule ukazują, iż spowiednik miał do dyspozycji cały wachlarz tekstów jurydycznych, które powstawały w wyniku gorących sporów okołospowiedniczych. W ten sposób kształtowała się cała tradycja i świadomość prawna średniowiecznego spowiednika, swoiste *theatrum confessoris*.

BIBLIOGRAFIA

Rękopisy

Archiwum Polskiej Prowincji Dominikanów, bulla *Quoniam habundavit iniquitas*, sygn. 528/1/0/-/1.

Biblioteka Uniwersytecka we Wrocławiu, *Tractatus de proprio sacerdote*, sygn. I O 20, k. 69r–73v.

Źródła wydane

Bullarium Franciscanum, wyd. G.G. Sbaraglia, t. 1, Roma 1759.

Bullarium Ordinis FF. Praedicatorum, wyd. T. Ripolli, t. 1, Roma 1729.

Casus abstracti a iure [za:] E.H. Reiter, *A Treatise on Confession from the Secular/Mendicant Dispute: The Casus abstracti a iure of Herman of Saxony, O.F.M.*, „Mediaeval Studies” 1995, nr 57, s. 13–39.

- Corpus iuris canonici*, t. 2, wyd. E. Friedberg, Graz 1959.
- Dekretale Klemens VI. 'Nuper pro parte' vom 26. November 1349* (CIm 14294, fol. 94r–v) [za:] L. Hödl, *Zum Streit um die Bussprivilegien der Mendikantenorden in Wien im 14. und beginnenden 15. Jahrhundert: Eine Studie zur Geschichte der alten Passauer Diözese*, „Zeitschrift für katholische theologie” 1957, nr 79, s. 170–189.
- Dokumenty Soborów Powszechnych*, t. 2: (869–1312) Konstantynopol IV, Lateran I, Lateran II, Lateran III, Lateran IV, Lyon I, Lyon II, Vienne, wyd. A. Baron, H. Pietras, Kraków 2002.
- Für den Papst bestimmte Beschwerdeschrift gegen die von NvK als Legat auf der Bamberger Diözesansynode am 3. Mai 1451 erlassene Konstitution im Streit zwischen Mendikanten und Pfarrklerus um Seelsorgerechte sowie gegen sein Mahnschreiben an die Trierer Bettelorden in derselben Sache und zu ihrer Reform im Allgemeinen* [w:] H. Hallauer, E. Meuthen (red.), *Acta Cusana. Quellen zur Lebensgeschichte des Nikolaus von Kues*, t. 2, cz. 1, Hamburg 2012, nr 2726, s. 141–146.
- Guido of Monte Rochen, *Handbook for curates: a late medieval manual on pastoral ministry*, tłum. A. Thayer, Washington D.C. 2011, s. 157–270.
- NvK als Präsident der Bamberger Diözesansynode an alle Christgläubigen der Diözese Bamberg. Er schlichtet den Streit zwischen dem Pfarrklerus und den Mendikanten der Stadt Nürnberg über die von den Mendikanten ausgeübten Beichtrechte und macht diese Entscheidung darüber hinaus für alle Orte der Diözese verbindlich. Im besonderen sollen die Pfarr-Rechte gesichert und die Beichtbefugnisse der Mendikanten strenger geregelt werden* [w:] E. Meuthen (red.), *Acta Cusana. Quellen zur Lebensgeschichte des Nikolaus von Kues*, t. 1, cz. 3a, Hamburg 1996, nr 1267, s. 867–870.
- Quaestiones quodlibetales über die Bussprivilegien der Mendikanten aus dem Dominikanerkonvent in Wien (1459)* (CIm 8941 fol. 198v–199v) [za:] L. Hödl, *Zum Streit um die Bussprivilegien der Mendikantenorden in Wien im 14. und beginnenden 15. Jahrhundert: Eine Studie zur Geschichte der alten Passauer Diözese*, „Zeitschrift für katholische theologie” 1957, nr 79, s. 170–189.
- Schreiben des Kardinallegaten Guido an den Bischof von Passau vom 1. August 1349* (CIm 14294, fol. 92v–94r) [za:] L. Hödl, *Zum Streit um die Bussprivilegien der Mendikantenorden in Wien im 14. und beginnenden 15. Jahrhundert: Eine Studie zur Geschichte der alten Passauer Diözese*, „Zeitschrift für katholische theologie” 1957, nr 79, s. 170–189.

Opracowania

- Biller P., *Confession in the Middle Ages: Introduction* [w:] P. Biller, A.J. Minnis (red.), *In Handling Sin: Confession in the Middle Ages*, York 1998, s. 3–33.
- Boyle L.E., *Summae Confessorum* [w:] *Les genres littéraires dans les sources théologiques et philosophiques médiévales. Définition, critique et exploitation. Actes du Colloque international de Louvain-la-Neuve 25–27 mai 1981*, Louvain-la-Neuve 1982, s. 227–237.
- Boyle L.E., *The Summa for Confessors as a genre, and its Religious Intent* [w:] C. Trinkaus, H. Oberman (red.), *The Pursuit of Holiness in late Medieval and Renaissance Religion*, Leiden 1974, s. 126–137.
- Braekmans L., *Confession et communion au moyen âge et au concile de trente*, Gembloux 1971.

- Canonici C., *Hoc salutare statutum frequenter in Ecclesiis publicetur. La ricezione del canone 21 De confessione nella normativa sinodale pre-tridentina (secoli XIII–XV)* [w:] N. Ciola, A. Sabetta, P. Sguazzardo (red.), *Il Concilio Lateranense IV, a 800 anni dalla sua celebrazione. Una rilettura teologica*, Città del Vaticano 2016, s. 321–346.
- Dohnalik J., *Duties of the Penitent and Confessor in the light of 21 constitution of the Fourth Lateran Council*, „Łódzkie Studia Teologiczne” 2023, nr 32, s. 141–150.
- Firey A. (red.), *A New History of Penance*, Boston 2008.
- Gałuszka T., *Dominikanie i spory wokół prawa do słuchania spowiedzi. Recepcja bulli Jana XXII Vas electionis w diecezji wrocławskiej w pierwszej połowie XIV wieku*, „Studia Źródłoznawcze” 2014, nr 52, s. 3–22.
- Gałuszka T., Zdanek M., „Krakowskie” bulle rekomendacyjne Grzegorza IX a początki dominikanów polskich, „Studia Źródłoznawcze” 2006, nr 44, s. 49–65.
- Gerardi R., *Regimen animarum. Predicazione e disciplina dei sacramenti al Concilio Lateranense IV* [w:] N. Ciola, A. Sabetta, P. Sguazzardo (red.), *Il Concilio Lateranense IV, a 800 anni dalla sua celebrazione. Una rilettura teologica*, Città del Vaticano 2016, s. 275–310.
- Goering J., *The Internal Forum and the Literature of Penance and Confession*, „Traditio” 2004, nr 59, s. 175–227.
- Hödl L., *Der Kommentar des Kardinals Johannes Monachus zur Dekretale Super cathedram des Papstes Bonifatius VIII. (18. Februar 1300)*, „Revue Mabillon” 2005, t. 16(77), s. 133–178.
- Hödl L., *Der unfehlbare Lehrentscheid des Papstes im Prozeß gegen Johannes de Polliaco (1318–1321)*, „Zeitschrift für Philosophie und Theologie” 2000, nr 47, s. 52–76.
- Hödl L., *Die Glosse des Johannes Monachus zur Konstitution Super cathedram Bonifaz’ VIII. (vom 18.02.1300) und deren Kritik durch Petrus de Palude OP*, „Zeitschrift der Savigny-Stiftung für Rechtsgeschichte: Kanonistische Abteilung” 2001, t. 87(1), s. 269–305.
- Kirsch P.A., *Der sacerdos proprius in der abendländischen Kirche vor dem Jahre 1215*, „Archiv für katholisches Kirchenrecht” 1904, nr 84, s. 527–537.
- Le Goff J., *Mestiere e professione secondo i manuali dei confessori nel Medioevo* [w:] J. Le Goff, *Tempo della Chiesa e tempo del mercante*, Torino 1977, s. 143–152.
- Murray A., *Counselling in Medieval Confession* [w:] P. Biller, A.J. Minnis (red.), *In Handling Sin: Confession in the Middle Ages*, York 1998, s. 63–78.
- Muzzarelli M.G., *Penitenze nel Medioevo. Uomini e modelli a confronto*, Bologna 1994.
- Prodi P., *Eine kurze Geschichte der Institution der Buße*, „Annali dell’Istituto Storico Italo-Germanico in Trento = Jahrbuch Des Italienisch-Deutschen Historischen Instituts in Trient” 2011, nr 37(2), s. 13–68.
- Reiter E.H., *A Treatise on Confession from the Secular/Mendicant Dispute: The Casus abstracti a iure of Herman of Saxony, O.F.M.*, „Mediaeval Studies” 1995, nr 57, s. 1–39.
- Rusconi R., *L’ordine dei peccati: La confessione tra medioevo ed età moderna*, Bologna 2002.
- Tentler T.N., *The “Summa” for Confessors as an Instrument of Social Control* [w:] C. Trinkaus, H. Oberman (red.), *The Pursuit of Holiness in Late Medieval and Renaissance Religion*, Leiden 1974, s. 103–126.
- Wehrli-Johns M., *Des Summae de Poenitentia au canon 21 de Latran IV (1215)* [w:] *Il lateranense IV – Le ragioni di un Concilio. Atti del LIII Convegno storico internazionale. Todi, 9–12 Ottobre 2016*, Spoleto 2017, s. 207–222.

Zeyen R., *Die theologische Disputation des Johannes von Pollacio zur kirschlichen Verfassung*, Bern 1976.

Źródła internetowe

Goeber W., Klapper J. (red.), *Katalog rękopisów dawnej Biblioteki Uniwersyteckiej we Wrocławiu*, t. 23: *IO 1–75*, <https://www.bibliotekacyfrowa.pl/publication/10937>.

PINAX – Inwentarz Rękopisów Biblioteki Uniwersyteckiej we Wrocławiu, <https://pinax.bu.uni.wroc.pl/prod/?id=2852>.

Manuscripta.pl – Przewodnik po rękopisach średniowiecznych w zbiorach polskich, <https://manuscripta.pl/manuscripts/48352/>.

TRACTATUS DE PROPRIO SACERDOTE. FROM A STUDY OF THE LEGAL CONSCIOUSNESS OF THE LATE MEDIEVAL CONFESSOR

Abstract

Over the centuries, the practice of the sacrament of penance has evolved multiple times. Often, there were disputes between diocesan clergy and religious orders regarding the jurisdiction to hear confessions. By its nature, it was an individualized event, additionally covered by discretion, and at the same time defined by certain general norms set by ecclesiastical law. The confessor was obliged to comply with various legal texts, which over time became part of the forming of *Corpus Iuris Canonici*. A fundamental provision in this respect was canon 21 of the Fourth Lateran Council – *Omnis utriusque sexus*. The analysis of the Wrocław *Tractatus de proprio sacerdote*, as well as other theological-legal texts conducted in this article, shows that the canon constituting the legal culture of the medieval confessor were moreover the decrees *Dudum a Bonifacio*, *Super cathedram* and *Vas electionis*. This collection was further expanded by other papal bulls, various commentaries, glosses, summas, and penitential treatises.

Key words: confessor, Middle Ages, canon law, Fourth Lateran Council, *proprius sacerdos*, *Omnis utriusque sexus*